

39

—————STICHTING—————
MENNO VAN COELHOORN

JAARVERSLAG 1939

STICHTING
MENNO VAN COEHOORN

Jaarverslag over 1939.

Inleiding.

Het jaar 1939 beteekende voor Nederland: mobilisatie en oorlogsgevaar, wat ook voor de Stichting Menno van Coe-hoorn een belemmering medebracht van haar werkzaamheden. Nochtans konden o.a. te IJzendijke, Enkhuizen en Groenlo goede resultaten worden bereikt, zooals in dit verslag uitvoeriger zal worden vermeld.

Op 26 Mei trof ons, vrij onverwacht, een groot verlies, dat overal in het Vaderland en de Koloniën smartelijk werd gevoeld: het overlijden van Generaal b.d. C.J.Snijders, Oud-Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht uit de jaren 1914-1918, Eerevoorzitter der Stichting en gedurende ruim 7 ja- ren haar Voorzitter. Voor de lezers van onze Jaarverslagen behoeven wij niet uiteen te zetten, hoe de Stichting aan zijn groote belangstelling voor haar doel en streven en aan zijn invloed, werk- en stuwkracht haar opkomst dankt in een moei- lijken tijd, alsook de eervolle plaats, welke zij thans mag in- nemen in de rij van organisaties, die zich de bescherming van onze nationale cultuur en van Nederland's natuur-, stads- en landschapsschoon tot taak hebben gesteld, maar op deze plaats past zeer zeker een woord van dankbare herinne- ring aan dien grooten Nederlander.

Moge de figuur van Generaal Snijders ons in gedachten steeds voor oogen staan bij den arbeid, dien wij - ook in de toekomst - in het belang van ons Vaderland willen en moe- ten volbrengen.

Besturen en Commissiën.

In het Hoofdbestuur werden de Heeren W.R.A.Slicher en H.R.Boeree, in het Dagelijksch bestuur werd de Heer J.Th.Boelen als lid herkozen.

Tot nieuw lid van het Hoofdbestuur werd benoemd Jhr.Mr.F.L.J.van Rijckevorsel te 's-Hertogenbosch, Corres- pondent der Stichting voor de provincie Noordbrabant (be- halve Willemstad).

05

Voor de Gemeente Willemstad werd de Heer H.H.Harmsen tot lid in het Hoofdbestuur aangewezen, voor de Stichting het Ned.Legermuseum de Heer M.C.van Houten, kolonel b.d.

Het Secretariaat, dat tijdelijk door den Voorzitter werd waargenomen, is thans gevestigd te 's-Gravenhage, Schoutenstraat 49.

Van de Studiecommissie is het Voorzitterschap nog niet vervuld; ook in verband daarmee bleven hare werkzaamheden in 1939 rusten.

Leden, donateurs en begunstigers.

Na de opgave in het vorige Jaarverslag traden in het Verslagjaar als begunstigers tot de Stichting toe:

Jhr.J.Six van Hillegom te Amsterdam;

Miss C.L.Louis te New York;

R.J.F.Ubaghs te Naarden-Bussum;

Kapiteins der Genie J.C.Stumphius te Amersfoort en W.F.K. Engelbrecht te Zeist;

J.W.Sparenburg, Hoofdopzichter van fortificatiën te Naarden;

Mr.D.Reilingh te Leeuwarden en

Ir.J.Kouwer te Bussum, terwijl bedankten het lid: de gemeente

Brielle en de begunstigers J.J.Marlet, G.M.Veugeliers en

H.L.van Royen.

Behalve van Generaal Snijders hadden wij nog het overlijden te betreuren van onze begunstigers A.Captijn en Mr.L.M. de Jong Schouwenburg.

Finantiële toestand.

Overzicht van het boekjaar 1939.

	<u>Kosten</u>	<u>Baten</u>
Batig saldo, per ultimo 1938	f	f 240.11
Fonds voor aankopen, idem		750.-
Contributies		613.-
Diversen	91.70	
Willemstad	296.27	870.87
Secretariaat	86.97	
Propaganda	42.54	
Contributies aan derden	5.-	
Reis- en verblijfkosten	189.91	
Fonds voor aankopen per ultimo 1939	750.-	
Batig saldo, idem	1011.59	
	f 2473.98	f 2473.98

Stamkapitaal

f 1372.-

Vergaderingen, bezoeken, excursies, enz.

Het hoofdbestuur hield zijn jaarvergadering, als gevolg van de bijzondere omstandigheden, eerst laat in het jaar, nl op 19 December, in het Van Brienenhuis te Amsterdam. Een uitvoerig verslag van die vergadering verscheen o.a. in de Nieuwe Rotterdamsche Crt. van 2 Januari 1940.

Het Dag.bestuur kwam om vorengenoemde reden slechts éénmaal, eveneens op 19 December, in vergadering bijeen; overigens hield de Voorzitter met één of meer der leden (meestal de Secretaris of de Heer de Lagh als diens vervanger) samenkomsten te 's-Gravenhage, Utrecht of Haarlem, wgens de wisselende standplaats van den secretaris.

Bezoeken werden gebracht aan Willemstad (op 26 Januari 27 Februari en 20 Mei), IJzندیke, Oostburg, Enkhuizen, Naarden (op 8 Maart en 15 Mei), Woudrichem en Gorinchem.

De Secretaris woonde op 30 Januari de Vergadering der Vereeniging "Oud-Utrecht" bij, de Heer de Lagh op 24 Maart die van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, waarin het plan-Westhoff werd behandeld.

Op 29 April waren de Voorzitter en de Secretaris tegenwoordig bij de huldiging van Dr Jan Kalf in Pulchri Studio ter gelegenheid van zijn aftreden als Directeur van het Rijks bureau voor de Monumentenzorg, 17 Mei vertegenwoordigden zij de Stichting bij de opening van de nader te vermelden tentoonstelling in het Gemeente-Museum te 's-Gravenhage en 31 Mei vervulden zij een overeenkomstigen plicht, doch van droeviger aard, toen Generaal Snijders naar zijn laatste rustplaats werd gebracht.

Excursies voor de leden en begunstigers konden tot ons leedwezen dit jaar niet worden gehouden. Ook hieraan waren uiteraard de tijdsomstandigheden schuld.

Deelname aan tentoonstellingen, lezingen en verdere propaganda.

Het belangrijkste feit, wat de propaganda voor de Stichting betreft, mag wel worden genoemd de actie daartoe, voor namelijk onder krachtdadige leiding en steun van den Ondervoorzitter ondernomen. Op 12 Januari waren de circulaires,

voorzien van lucht- en andere foto's van Naarden, Willemstad en Hulst, gereed en in die maand en de volgende werden ze - mede met behulp van den Bond Heemschut, die een pakkend hoofdartikel in zijn Maandblad eraan wijdde - verspreid. Het resultaat was, behalve dat eenige begunstigers toetraden, dat een bedrag groot f 1372.-, tot vorming van een stamkapitaal, door een 20-tal schenkers werd bijeengebracht, hetgeen als een goed begin te beschouwen is, om de Stichting in de toekomst in staat te stellen, in materieelen zin ook zelf iets van beteekenis te doen.

Op de Jaarvergadering bleek overduidelijk, hoezeer het in deze door den Heer Boelen betoonde initiatief op prijs is gesteld.

De in het vorige Jaarverslag reeds aangekondigde Heemkunde-tentoonstelling is inderdaad in 1939 te 's-Gravenhage tot stand gekomen en een groot succes geworden. De lijvige catalogus der onder den naam "Waar wonen wij?" gehouden expositie vermeldt ook het werk van onze Stichting, die zich "in de weinige jaren van haar bestaan zeer verdienstelijk" (heeft) gemaakt, vooral voor het behoud van de zoowel historisch, als aesthetisch merkwaardige vestingbouwwerken "van Willemstad, Hulst, Naarden, Maastricht, Gorinchem, den Briel, enz."

De inzending omvatte eenige zeer vergrootte luchtfoto's van historische vestingwerken en een drietal laat-XVIIe eeuwse maquettes (Naarden, Willemstad en de Wierickerschans) uit het Nederlandsch Legermuseum.

Op verzoek van het tentoonstellingscomité heeft de Secretaris der Stichting aan een aantal rondleiders (deelnemers aan de Gemeentelijke Vakcursussen voor Werkloozen, die voor een groot deel de tentoonstelling hadden helpen inrichten) de zoo noodige voorlichting gegeven, zonder daarmede de illusie te hebben gekoesterd, hen tot "deskundigen" op het gebied van den ouden vestingbouw te hebben gevormd!

Op de plenaire vergadering der Contactcommissie inzake Natuurbescherming, 14 April te Amsterdam gehouden, kon de Secretaris der Stichting, die juist zijn mobilisatiebestemming bij de luchtverdediging had gevolgd, niet aanwezig zijn.

De door hem te houden voordracht over:

"Het behoud van oude vestingwerken als natuurmonumenten", is aldaar voorgelezen en later in het verslag dier vergadering afgedrukt. Onder meer zijn in die lezing de beginselen voor het restaureeren van te zeer vervallen historische vestingwerken behandeld.

Bemoeiingen van de Stichting tot het behoud en de verzorging van historische vestingwerken.

Willemstad (vervolg van 1938).

De werkverschaffing "Diverse werkzaamheden aan de voormalige vestingwerken te Willemstad" werd op 23 Januari hervat met een 20-tal werkloozen en reeds 26 d.o.v. brachten de Heeren Six en de Lagh een bezoek aan het werk, teneinde verschillende bijzonderheden met den architect de Rooy en onzen correspondent, den heer Maris te bespreken. Tevens bezochten beide genoemde Bestuursleden den Majoor, Eerst-aanwezend-Ingenieur der Genie te Breda, hetgeen gunstige resultaten heeft opgeleverd voor wat betreft de uitvoering van de te maken afrasteringen om een aantal, door het Rijk gereserveerde, in het wallencomplex gelegen bomvrije gebouwen.

Door de werkverschaffing is dit jaar een groot gedeelte van de 1.30 m. breede grindpaden aangelegd, hetwelk begin Juni voor het publiek werd opengesteld, terwijl verschillende banken werden geplaatst en een afscheiding met draaihek aangebracht rondom het kruitmagazijn in bastion V, hetgeen een der werken vormt, waarvan de uitvoering in de erfpachtsovereenkomst aan de Stichting als verplichting is opgelegd.

Voorts werd, in overleg met den heer v.Koolwijk te Breda, het wandelpad langs de binnenzijde van den wal tusschen den landpoort-uitgang en de brug aan het einde van de Hofstraat (ongeveer midden achter de courtine II-III) aan weerszijden beplant met jonge lindeboomen en werden eenige bestaande beplantingen verbeterd.

Op 8 Juli werd de werkverschaffing wederom beëindigd. Kort daarna (einde Augustus) zijn de opgeheven vestingwerken, als gevolg van de algemeene mobilisatie, voor militaire

doeleinden weder in gebruik genomen, zijn plaatselijk gevechts-opstellingen en schuilplaatsen gemaakt en bestaande onderkomens weder ingericht. De Stichting is toen uiteraard naar den achtergrond verschoven: hare belangen van cultuur-historischen aard moesten vanzelfsprekend wijken voor het zooveel grootere landsbelang.

Nochtans zal - zoodra de tijdsomstandigheden zulks weer mogelijk maken - de geregelde exploitatie van ons erfpachtsgoed worden voortgezet. Daarbij zal dan tevens worden overwogen of niet het uitgeven van wandelvergunningen tegen betaling aanbeveling zal verdienen, mede ter verkrijging van de middelen, om de tot stand gebrachte paden, beplantingen, enz. in goeden staat te houden, (Voorloopig is hiervoor een jaarlijksch bedrag van f 400.- uitgetrokken, dat door den Heer J.A. Maris Wzn. wordt beheerd).

Aangezien dit systeem echter weinig aantrekkelijks heeft, is van de zijde der Stichting in het Nieuws- en Advertentieblad "De Westhoek" van 27 Mei 1939 onder het hoofd: De Wallen der voormalige vesting Willemstad. Een belang voor de stad en omgeving, een oproep gericht tot de inwonenden van Willemstad en omliggende gemeenten om - als vergoeding voor het hun geschonken genot - op ruime schaal toe te treden als begunstiger van de Stichting.

De Minister van Sociale Zaken deelde ons bij schrijven van 18 December mede dat de werkverschaffing ook in 1940 kon worden voortgezet. Dat die voortzetting eerst thans, nu wij dit Jaarverslag - wederom zeer vertraagd - opstellen, werkelijkheid gaat worden, was toen nog niet te voorzien.

Naarden. (vervolg van 1938).

De Burgemeester Van Wettum-weg, welke thans, als doorbraak, de vesting met de buitenwijken verbindt, is op 9 Juni geopend. Evenmin als aan de doorbreking zelve in het vorige jaar, heeft daaraan eenige plechtigheid mogen ontbreken.

Wij meenen aan het tot stand komen van den weg geen nabeschouwingen te moeten wijden, doch willen slechts eenige persuitlatingen aanhalen, welke onzes inziens "Menno van Coehoorn" in het gelijk stellen.

Zoo vermeldt de Naarder Courant (Gecomb.Gooische Bladen) van 8 Juni 1939 naast uitvoerige artikelen over

"Naarden's doorbraak" ook het plan 1923 van den gemeente-architect, volgens welk plan ook de vestinggracht tusschen ravelijn en bedekten weg gedempt en in een plantsoen herschapen zou worden, doch van welke oplossing de architect later is teruggekomen. Nog verder is hij teruggegaan want - zooals het blad elders mededeelt - in 1935: "kreeg de geprojecteerde doorbraakweg het fiat. Maar langs het ravelijn. Dat intusschen ook genade had gevonden in de oogen van gemeente-architect Deenik". Dit laatste waardeeren wij te meer omdat wij daarin zien begrip voor de reeds in 1930 door wijlen onzen Voorzitter Generaal Snijders zoo krachtig en welsprekend verdedigde en in meergenoemd blad eveneens aangehaalde opvatting dat de weg niet over, doch langs het ravelijn moest loopen:

"Wij zijn bereid met de belangen van Naarden rekening te houden en bij objectieve beschouwing zal men niet mogen beweren, dat wij die afbreuk doen. Maar men zal ook moeten eerbiedigen dat wij pal staan voor ons doel: het historisch karakter van Naarden niet te doen schaden".

De Nieuwe Rotterdamsche Courant van 9 Juni 1939 schreef weinig optimistisch, over de doorbraak o.a. "maar te hopen dat de Naardenaars, die nu van hun kluisters bevrijd zijn, gered zullen zijn, nu ze vijf minuten eerder de wereld buiten hun vesting kunnen betreden".

Van meer beteekenis, omdat het opbouw en geen afbraak betreft, is voor ons het feit dat, met lofwaardige medewerking van de Genie en het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, de beide monniken op den Westbeer der vesting opnieuw weder opgemetseld en in de buitenste daarvan de gedenksteen van 1676 zijn plaats herkreeg. Herinnerd zij er aan, dat deze restauratie voor gemeenschappelijke rekening van de Departementen van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Defensie en de Stichting Menno van Coehoorn is uitgevoerd. De kosten hebben f 737.- bedragen, waarvan de Stichting f 200.- bijdroeg. De afdekking van de, met oude steenen gemetselde monniken is, ter besparing van kosten, uitgevoerd in kunsthardsteen, zg. colcret. De gedenksteen zelf is van wit marmer, ong. 1.40 m. hoog en 1 m. breed.

Voor belangstellenden geven wij hier de vertaling van het, in het latijn op den steen gestelde opschrift:

"Nadat onder aanvoering van den Prins van Oranje Naarden stormenderhand was genomen en door dit voorbeeld getoond was dat de Franschen overwonnen konden worden, heeft de Lands-Overheid, nadat de voorwerken eerst door een geweldigen storm en van alle zijden instroomende golven waren omvergehaald, de stad versterkt onder leiding van Theodorus van Leyden van Leeuwen en Nicolaas Witsen. Het werk is begonnen nadat de eerste steen was gelegd door Adriaan Willem van Leyden van Leeuwen en Cornelis Witsen, juist op den eersten April 1676.

"De dankbare nakomelingschap houde het duurzaam in stand".

Verdere bijzonderheden over den door dezen steen gememoreerden herbouw der vesting tot ongeveer den tegenwoordigen vorm, zijn te lezen in het artikel van A.N.J.Fabius: "De Wallen van Naarden" in den Militairen Spectator van 1887.

De Vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer "Amsterdam" bood ons hare medewerking aan om meer belangstelling te wekken voor "de prachtige vestingwerken van Naarden", en wel door een bezoek daaraan in te schakelen in het vreemdelingenverkeer.

Na bespreking van dit voorstel te Naarden op 8 Maart met den Burgemeester, verschaftte de heer J.W.Sparenburg ons een tekening der vesting met aangifte van een korte en een langere wandeling, welke zeer zeker aan de sympathieke bedoelingen der V.V.V. zullen voldoen. Helaas hebben de tijdsomstandigheden de verdere uitwerking van dit plan vooralsnog belet.

Terneuzen.

Op initiatief van ons Hoofdbestuurslid, den Heer H.Cleyndert Azn. werden door den Inspecteur van de Volksgezondheid in Zeeland stappen gedaan, om het storten van het straat- en huisvuil der Gemeente Terneuzen in de grachten vóór het hoornwerk aldaar te doen staken. Zoonoodig moet ook voor het behoud van dit waardevolle monument van vroeg-19e eeuwischen vestingbouw een offer worden gebracht.

IJzendijke.

Naar aanleiding van een persbericht van ong. 14 October

1938, dat het ravelijn van IJzendijke, vrijwel het eenige overblijfsel van die, eens zoo belangrijke Zeeuwsche vesting, welke vooral in den 80-jarigen oorlog, maar ook nog in Coehoorn's tijd, een rol heeft gespeeld, door den eigenaar voor bouwgrond zou worden bestemd, bracht onze Correspondent in Zeeland, de heer Mr J.I. van Doorninck ten deele op eigen initiatief en voorts op ons verzoek, terzake rapport uit. Hierbij was gevoegd een schrijven van het gemeentebestuur aan onze Stichting, waarin de wensch werd geuit, het vestingwerk met de omliggende gronden en wateren, welke gemeentebezit zijn, te behouden hetzij in den tegenwoordigen, hetzij in gerestaureerden vorm.

Het advies van onzen correspondent luidde in denzelfden zin en had nog temeer onze instemming, omdat daaruit bleek, dat de Inspecteur der Volkshuisvesting in de Provincie Zeeland van oordeel is, dat het ravelijn uitstekend zou kunnen worden ingepast in het uitbreidingsplan der gemeente.

Een voorstel van het gemeentebestuur om den eigenaar gedurende zijn leven een vergoeding van f 75.- 's jaars toe te kennen, indien hij zou afzien van zijn voornemen, het ravelijn te bebouwen, werd aanvankelijk door ons gesteund, doch na overleg met het Rijksbureau voor de Monumentenzorg kwam het ons beter voor, dat de gemeente zou trachten, met subsidie van Rijk en Provincie, het werk aan te koop, waarna restauratie zou kunnen worden overwogen.

Op 8 Januari 1939 bevatte de N.R.Crt een geïllustreerd artikel, waarin op het dreigend gevaar van bebouwing werd gewezen en om historische, zoowel als aesthetische redenen gepleit werd voor behoud en reconstructie van het zoo merkwaardige en nog in goeden staat verkeerend overblijfsel der vesting. Ook van de zijde van den Bond Heemschut werd onze aandacht op dit artikel gevestigd.

Bij zijn bezoek aan IJzendijke op 4 Februari kon onze secretaris zich, tezamen met den Burgemeester, van de gegrondheid der pogingen op de hoogte stellen. Intusschen was een verzoek om een subsidie, groot f 2500.-, aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in beginsel reeds ingewilligd. Daar de restauratie-werkzaamheden voorloopig nog niet tot uitvoering konden komen, was tijd beschikbaar om - aan de hand van de vele, in het Oud-archief der Genie

nog aanwezige vestingteekeningen - een nauwkeurig plan voor de herstelling, zooveel mogelijk in den vorm, waarin het ravelijn zich vóór de ontmanteling der vesting omstreeks het midden der 19e eeuw bevond, te ontwerpen.

Onze Voorzitter heeft zich voortreffelijk van deze taak gekweten; zijn restauratieplan, dat onder dankbetuiging door het gemeentebestuur is aanvaard, wacht thans op uitvoering.

Over een doeltreffende beplanting van het ravelijn en de vestinggrachten in de nabijheid, alsmede van den zg. Boulevard, werd door de Commissie "De Weg in het Landschap" de aandacht van het Gemeentebestuur gevestigd.

Groenlo (vervolg van 1938).

Begin Augustus berichtte ons de heer W.P.Vemer dat de eigenaar het eenigst overgebleven en nog intacte ravelijn, met wallen en natte grachten, en daaromheen nog een stuk land weide met boomen, totaal groot ong. 2 hectaren, aan de gemeente had aangeboden voor f 7000.

Daar er meer reflectanten waren, o.m. een die wellicht een buitencafé ervan zou maken, werd een spoedige bespreking voorgesteld. 17 Augustus had deze te Utrecht plaats, waarbij de Burgemeester van Groenlo persoonlijk de zaak uiteenzette. Onze Voorzitter heeft daarop in een onderhoud met den Directeur van het Rijksbureau en met de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg het groote belang bepleit, dat gelegen is in het behoud en restauratie - voorzoover mogelijk en wenschelijk - van het ravelijn met bijbehorende gronden en zulks zoowel vanwege de groote cultuurhistorische waarde, die met dat behoud gemoeid is, als met het oog op het behoud van een zoo belangrijk object van natuurschoon. Bij dat onderhoud werd de bepaalde indruk verkregen dat een verzoek om subsidie voor den aankoop der gronden door de Rijksmonumentencommissie gunstig zou worden geadviseerd. 19 October zonden Burgemeester en Wethouders een desbetreffend verzoekschrift met tekening en foto's in aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Onder de bijlagen bevond zich ook de nieuwste luchtfoto van Groenlo, op ons verzoek door den fototechnischen dienst der Luchtvaartafdeeling gemaakt. Inmiddels had het

College ook de financiële medewerking ingeroepen van den Commissaris der Koningin in de Provincie Gelderland, waarop van die zijde mede ons advies werd ingewonnen.

De aankoop door de gemeente is vervolgens tot stand gekomen, zoodat hier thans, aansluitend bij het naastgelegen Noorder-Bastion der oude vesting een mooi stadspark kan worden gesticht. Men zij daarbij indachtig dat het cultuurmonument, met zijn reeds zoo overvloedig natuurschoon, niet als zoodanig verloren mag gaan, doch integendeel voor zooveel mogelijk als vestingwerk gerestaureerd moet worden. In de totale koopsom van f 10300 is door het Rijk voor 50 en door de Provincie voor 10% bijgedragen.

Enkhuizen.

7 Februari verzocht de Rijksinspecteur voor de Werkverschaffing in Noordholland telefonisch aan den Secretaris der Stichting, advies te willen geven over de wijze, waarop de wallen van Enkhuizen zouden moeten worden hersteld. De meening van het gemeentebestuur: de wallen weder onder profiel te brengen, bleek n.l. niet te worden gedeeld door den Hoofdingenieur van den Provinciaalen Waterstaat, die het behoud van meer grillige vormen en beplanting ook op de buitentaluds beter en mooier achtte.

Op 3 Maart bezochten wij de historische stad met haar nog zoo fraaien gebastionneerden wallengordel, in 1593 "afgebaekent en afgesteken volgens 't ontwerp en d'ordre van Mr. Adriaen Anthonisz, Burgermeester tot Alkmaar, die den Staaten een geruimen tijd voor Vestbouweester of Sterktebouwer, hadt ten dienst gestaan"

(Gerard Brandt, Historie der vermaarde Zee- en koopstadt Enkhuizen. 1666) en op 8 Maart brachten wij advies uit, waarin wij onze voldoening betuigden dat het gemeentebestuur blijk had gegeven, het bezit der wallen op prijs te stellen door de taluds, in het bijzonder die aan de grachtzijde, weder te doen ophalen en strakmaken, waardoor het vestingbouwkundig karakter des te beter tot uiting komt. Daar wij bij ons bezoek hadden opgemerkt, dat de voor de wallen en bastions gelegen vestinggracht door verondieping en plaatselijke verlanding sterk was versmald en daardoor haar karakter van overal even breede water-hindernis ten deele had verloren, gaven wij tevens in overweging, die gracht in werk-

verschaffing op breedte te brengen en bovendien het gedempte grachtsdeel ten Noordoosten van den Oudegouwsboom tot aan het bastion Nassau weer tot water te maken.

In zijn brief van 17 April heeft het gemeentebestuur verklaard, het restaureeren van de vestinggrachten aan den Raad te willen voorstellen en deze aangelegenheid inmiddels reeds in studie te hebben gegeven aan den Directeur van gemeentewerken.

Gorinchem.

Op 23 Juni hebben B. en W. van Gorinchem zich tot ons bestuur gewend om toestemming tot het maken van een eilandje ter oppervlakte van ong. 50 m2 in het Paardenwater; het zou als broedplaats voor eenden en andere watervogels moeten dienen. Na overleg met het Rijksbureau voor de Monumentenzorg hebben wij bericht, dat wij ons met het maken van een eilandje van ronden of ovalen vorm in de genoemde vestinggracht konden vereenigen.

Overigens zij, wat Gorinchem betreft, hier gewezen op den geslaagden aanleg van paden en beplantingen langs de wallen en wel op het gedeelte daarvan dat bij Domeinen in beheer is.

Woudrichem.

Door ons Hoofdbestuurslid, den Heer H. Cleyndert Azn. werd ons in September het verzoek overgebracht van den Rijksinspecteur voor de Werkverschaffing in Noordbrabant, om te adviseeren bij het uitdiepen en plaatselijk dempen van de vestinggrachten van Woudrichem. Daar deze vesting nog "vestingwerk" is in den zin der Wet en dus feitelijk buiten de bemoeiingen onzer Stichting valt, hebben wij ons terzake gewend tot den Eerstaanwezend-Ingenieur der Genie te Gorinchem, die ons ter inlichting deed toekomen een exemplaar van een reeds in 1938 opgemaakte "Beschrijving van de werkzaamheden, te verrichten aan de grachten van de Vesting Woudrichem en voorwaarden, waaronder die werkzaamheden moeten geschieden".

In overleg met genoemde Genie-autoriteit is ons advies aan den Rijksinspecteur uitgebracht na een bezoek, dat wij, tezamen met dien Inspecteur op 20 October brachten

aan het mooi gelegen stadje en zijn aloude omwalling, welke plattegrond - behoudens de later gebouwde ravelijnen - vrijwel overeenkomt met die van 1586, geteekend door Adriaen Anthonisz., in het Algemeen Rijksarchief aanwezig en waarop reeds een dier ravelijnen in ontwerp voorkomt.

Met het weder in orde brengen van de vestinggrachten hebben wij ons in ons advies uiteraard vereenigd, niet echter met het voornemen, om de voorgrachten der ravelijnen gedeeltelijk te dempen. Ook deze grachten moeten integendeel worden "opgemaakt". Tegen een geringe verbredening van de toegangsdammen, voorzoover zulks door de verkeersbelangen wordt vereischt, bestaat bij ons geen overwegend bezwaar, terwijl de oplossing van het vraagstuk der grondberging zou kunnen worden gevonden door een geringe versmalling van de hoofdgracht op de breedste plaatsen, dan wel door ophooging van de terrepleins der ravelijnen.

Aanwinsten.

Wederom ontvingen wij diverse afbeeldingen van en andere belangrijke gegevens over historische vestingwerken van onzen Correspondent te 's-Hertogenbosch, Jhr. Mr. F. van Rijkevorsel.

De Rijksarchivaris in Gelderland zond ons een aantal stukken betreffende de Stichting Menno van Coehoorn, afkomstig uit de nalatenschap van wijlen Generaal F.A. Hoefer.

Gegevens over den bouw der vestingwerken van Enkhuizen ontvingen wij van den Heer D. Brouwer, archivaris aldaar.

Tenslotte schonk de Heer Jacob Mees te Rotterdam een fotocopie van de afbeelding der versterkte Oostersche stad Mandala, welke min of meer symbolische plattegrond moest dienen tot voorbereiding van de gelovigen op meditatie. De buitenwal der vesting heeft Oud-Nederlandsche bastions en gebroken courtines. Dat de vestingbouw zich zelfs tot dergelijke geestelijke toepassingen kon leenen, was ons tot nog toe niet bekend!

BESLUIT.

Ons slotwoord kan in vele opzichten een herhaling zijn van dat van het vorige jaarverslag.

Dezelfde redenen als toen golden, moeten de late verschijning van dit verslag verklaren: in de eerste helft van 1940 bleef er voor ondergeteekende nagenoeg geen tijd voor het Stichtingwerk over. De Voorzitter nam zijn functie waar, waarvoor hem hier hartelijk dank wordt gebracht.

- - -

Harde slagen troffen ons Vaderland, zware beproevingen hadden Weermacht en Volk te doorstaan. De ten deele nog uit onzen bloeitijd stammende vestingen en waterliniën kregen de gelegenheid niet, haar vanouds beproefde weerstandskracht te toonen, doch van de moderne fortificatiën, van staal en gewapend beton, hebben er vele den krijgsroem en de tradities van vroeger helpen handhaven. Daarom hebben ook zij er recht op, voor het nageslacht in stand te worden gehouden.

Want niet alleen dat de Nederlandsche tradities moeten blijven, de echte Nederlandsche cultuur mag nooit verloren gaan!

De Stichting Menno van Coehoorn zal daaraan medewerken.

De Secretaris
W.H.SCHUKKING.

's-Gravenhage, September 1940.